

Kati Kanto

**Pohjoinen voimaannuttavana paikkana
Nuorten tila- ja paikkakokemukset Anna-Liisa Haakanan
teoksissa *Ykä yksinäinen* ja *Kehnempi Kettunen***

Suomalaiselle lasten- ja nuortenkirjallisuudelle on ollut tyypillistä maaseudun arvostus. Maaseutu esitetään luonnollisena, usein kaupunkilaisten kesänviettopaikkana, jossa elämä on huoletonta ja idyllistä, kun taas kaupunki kuvataan keinotekoisena paikkana. (Tevajärvi 2004, 35.) Kun Suomi 1960-luvulta 1970-luvun alkuun kaupungistui nopeasti ja asutuksen painopiste siirtyi maalta kaupunkiin (Mäenpää 2005, 14, 20), alettiin myös nuortenkirjoissa kuvata yhä enemmän kaupunkilaisuutta. 1950–1960-luvun suomalaisissa teiniromaaneissa oli jo yleistynyt aikakauden nuorisokulttuuriin liittyvä uusi amerikkalainen kahvila- ja baarikulttuurin kuvaus ja kaupunkikulttuurin ihannoiti. 1980-luvun nuortenkirjoissa ongelmarealistinen kerrontatapa puolestaan korosti nuorten vierauden ja outouden tunteita, kun he hakeutuivat maaseudulta isompiin kaupunkiin tai Ruotsiin töihin. Nuorten kohtaamia ongelmia, kuten työttömyyttä, syrjäytymistä, yksinäisyyttä sekä paljolti näistä syistä johtuvia alkoholi- ja mielenterveysongelmia, korostettiin kuvaamalla teosten miljöökkin ahdistavaksi. Tapah- tumat sijoittuivat ”valjuiksi ja värittömiksi” kuvattuihin nimettömiin pikkukaupunkeihin, jotka heijastivat nuorison juurettomuutta ja eristyneisyyttä 1980-luvun yhteiskun- nassa. (Lehtonen 1982, 476–479.)

Anna-Liisa Haakanan teokset *Ykköstyttö* (1981), *Ykä yksinäinen* (1982), *Kukka kum- minkin* (1983) ja *Kehnempi Kettunen* (1986) poikkeavat muusta ilmestymisajankoh- tansa nuortenkirjallisuudesta, sillä ne ovat realistisia tarinoita pohjoisessa ympäristössä. Teokset sijoittuvat pieneen pohjoissuomalaiseen kuntaan, joka viittaa Haakanan omaan kotipaikkaan, Sodankylään. Miljöökuvauksen voi katsoa vastaavan reaalityönsuutta: asutus on harvassa, kunnan keskustassa on linja-autoasema, koulu sekä muutama liike- rakennus ja seutua ympäröivät laajat erämaat. Haakanan nuoret kokoontuvat keskustan harvoissa paikoissa, lähinnä huolto- ja linja-autoaseman kahvioissa iltaisin ja viikon- loppuisin. Näissä tiloissa he ovat osa ajan nuorisokulttuuria, kuuntelevat esimerkiksi 1980-luvun suomalaisia muoti-iskelmiä, pelaavat pajatsoa ja pitävät hauskaa yhdessä. Ympäriällä avautuvat laajat erämaat tuntureineen muodostavat täysin oman miljöönsä, jossa nuoret voivat rakentaa identiteettiään vuorovaikutuksessa toisten nuorten, itsensä ja ennen kaikkea luonnon kanssa. Tarkastelen artikkelissani Haakanan teoksista *Ykä yksinäistä* ja *Kehnompaa Kettusta* keskittyen nimenomaisesti niiden tapaan kuvata poh-

joista. Molempien teosten päähenkilö on poika: *Ykä yksinäisessä* 15-vuotias, nimensä mukaisesti yksinäinen, vanhempiensa kanssa rauhallista elämää viettävä Ykä, *Kehmoppi Kettunen* -teoksessa metsuriksi opiskeleva, aina lahjakkaamman isoveljensä varjoon jäänyt Jukkis.

Nuortenkirjojen tiloja ja paikkoja koskevaa tutkimusta ei ole meillä julkaistu paljon, kenties siksi, että paikkojen ja tilojen merkityksen ei ole katsottu vaikuttavan paljon nuoren identiteetin kehitykseen. Myry Voipion väitöskirja *Emansipaation ja ohjailun ristivedossa. Suomalaisen tyttökirjallisuuden kehitys 1889–2011* (2015) keskittyy tyttöjen identiteetin kehitykseen. Maria Laakson, Toni Lahtisen ja Päivi Heikkilä-Halttusen toimittamassa teoksessa *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa* (2011) taas tarkastellaan luontokuvausten ja -käsitysten sidoksia kirjallisuushistoriaan sekä lastenkirjallisuudelle keskeisiin lajeihin. Teoksessa pureudutaan lapsen ja luonnon suhteeseen, luonnon sukupuolittumiseen, eläinsuojeluun, ympäristön saastumiseen ja ympäristöaktivismiin. Anna-Liisa Haakanan nuortenkirjoissa ekokriittisyys on kuitenkin melko vähäisessä asemassa, vaikka luonto kuuluu olennaisena osana teoksiin.

Tarkastellessani Haakanan teosten tilojen ja paikkojen kuvausta nojaudun humanistisen maantieteen näkemyksiin, jotka tekevät eron *paikan* ja *tilan* välille. *Paikkaa* tarkastellaan yksilön kokemusten, arvojen, muistojen, tunteiden ja toiveiden kautta (vrt. Haarni & alii 1997, 16–17). Maantieteilijä Doreen Massey (2008, 15) mukaan tila taas on jatkuvan tuottamisen kohteena, tuotamme tilan käytännössämme ja vuorovaikutussuhteissamme. Hänen mukaansa paikka syntyy tilassa yhteen nivELYNEISTÄ sosiaalisista suhteista ja vuorovaikutuksista, joilla on usein myös globaali ulottuvuus. Maantieteilijä Yi-Fu Tuanin mukaan tila on puolestaan paljon abstraktimpi käsite kuin paikka. Arkkitehdit puhuvat avaruudellisista tiloista, niihin liittyy liike, paikka on puolestaan tauko, 'paussi'. Jokainen tila on mahdollista muuntaa paikaksi juuri ajallisen pysähtymisen, tauon, kautta. Sitä, miten ihmiset kokevat erilaiset paikat ja tilat, on tutkittu esimerkiksi visuaalisin, sensomotorisin ja käsitteellisin keinoin. (Tuan 2011, 6.) Käytän artikkelissani tilan käsitettä silloin, kun puhun luonnosta yleensä, paikkaa puolestaan silloin, kun kyseessä ovat tietyt konkreettiset paikat, kuten rakennukset sekä aiemmista käynneistä tutut, luonnossa olevat nimetyt paikat.

Asiakokonaisuutta voidaan eritellä myös topobiografian, -filian sekä -fobian käsittein. *Topobiografia* vastaa kysymykseen, miten eletyt ympäristösuhteet vaikuttavat identiteetin muotoutumiseen, ja lähestymistapaani Haakanan teoksiin voikin nimittää laajassa mielessä topobiografiseksi tarkasteluksi. *Topofilia* tarkoittaa ihmisen ja paikan välistä vahvaa yhteenkuuluvuutta, jolloin paikka koetaan omaksi. Vahvimmillaan paikkaa rakastetaan niin, että siinä koetaan eksistentiaalista osallisuutta. *Topofobiassa* puolestaan paikkasuhteita leimaavat kielteiset tuntemukset, kuten häpeä, pelko ja syyllisyys.

(Tuan 1990, esim. 93, 247; Koho 2016, 196.) Haakanan teokset tarjoavatkin otollisen näkökulman tarkastella pohjoista tilallisuutta, sillä sen rooli nuorten kehityksen kuvauksissa on oleellinen.

Keskityn artikkelissani tarkastelemaan siis sitä, miten Haakanan kuvaamat nuoret kokevat erilaisia paikkoja ja tiloja. Jäsenän näitä kokemuksia hyödyntämällä juuri topobiografian, topofobian ja topofilian käsitteitä. Maantieteilijä Edward Relphin (2015) mukaan topofobia liittyy topofilian tavoin paikan ”persoonaan” (*personality*). Aivan samoin kuin mielialamme ja tunnetilamme muuttuvat, voi myös topofilia eli paikan mieltäminen positiivisena muuttua negatiiviseksi topofobiaksi ja päinvastoin. Relphin mukaan esimerkiksi ne nuoret, jotka muuttavat pois synnyinseudultaan, pienistä kaupungeista tai maaseudulta suurempiin kasvukeskuksiin, näkevät kotiseutunsa usein myöhemmin nostalgisesti. Mikä paradoksaalisinta, paikka voi synnyttää sen koki- jassa myös samanaikaisesti sekä positiivisen että negatiivisen reaktion. Relph muistuttaa, että yhtä tärkeä elementti paikan tarkastelussa on myös topofobia, vaikka topofiliaa korostetaankin selkeästi enemmän esimerkiksi taiteissa sekä erilaisissa paikkaa koske- vissa tutkimuksissa. (Relph 2015.) Käsittelen luontoa tilan käsitteen avulla voidakseni erottaa sen inhimillisen kulttuurin muokkaamista tai rakennetuista paikoista. Haaka- nan teoksissa luonnon tilaan liittyy aina myös konkreettinen liike, sillä nuoret kulkevat siellä milloin kävellen, milloin veneellä, mopolla tai moottorikelkalla. Luontoon sekä kylään ja sen läheisyyteen rakennetut talot, mökit ja muut rakennukset käsitteellistän paikoiksi, sillä niihin liittyy tauko, jonka aikana luonnossa kulkeminen keskeytyy. (Vrt. Tuan 2011, 6.)

Artikkelissani tutkin, millaisia piirteitä topofilia ja topofobia saavat Haakanan teok- sissa sekä laajemmasta yhteiskunnallisesta näkökulmasta että paikallisesta, pohjoisen luonnon tilojen ja rakennettujen paikkojen näkökulmasta. Tähän kuuluvat luontoon sijoittuvat, lähinnä vapaa-ajan retkeilyyn liittyvät metsäkämpät ja autiotuvat sekä kylän keskustan piiriin kuuluvat, yhteiskunnan kontrolloimat paikat. Niitä ovat koulu sekä muut aikuisten kontrolloimat paikat, kuten koti ja kylän keskustan huolto- ja linja- autoasemien kahviot. Erilaisten topofiliaa ja topofobiaa synnyttävien tilojen ja paikko- jen tarkastelun kautta tutkin, millainen on se 1980-luvun pohjoinen, jossa Haakanan nuoret henkilöahmot rakentavat identiteettiään.

Nuoren topofilia syntyy kodin ulkopuolella

Nuortenkirjallisuuteen liittyvät aina, tavalla tai toisella, kysymykset nuorten voimasta ja vallasta toimia. Vaikka nuortenkirjallisuuden perusteemana on nuoren kasvun kuvaus, ilman kokemusta voimasta ja sen hallinnasta, jatkuvasta voiman ja voimattomuuden tunteiden vaihtelusta, nuoret eivät voi kasvaa. Nuoren täytyy oppia tasapainottamaan ja annostelevaan hänen sisäistä voimaansa instituutioissa, joissa valta ilmenee, kuten

koulussa, uskonnossa, politiikassa ja perheessä. (Trites 2000, x.) Ykän ja Jukkiksen tasapainottelu voiman ja vallan hallinnan suhteen tapahtuu lähinnä kodin ja luonnon tiloissa henkisenä mittelonä vanhempien kanssa. Päähenkilöt ovat eräänlaisessa välitilassa: he ovat liian isoja, jotta heitä voisi kohdella enää lapsina sekä liian nuoria, jotta vanhemmat voisivat kohdella heitä tasavertaisina aikuisina. Topofilia näkyy lähinnä poikien nostalgisissa lapsuusmuistoissa, joissa he ovat seikkailleet yhdessä vanhempien kanssa erilaisissa luonnon tiloissa. *Ykä yksinäisessä* kerrotaan esimerkiksi kalareissuista, joilla isä on opettanut Ykälle tärkeimmät kalastusniksit: ”Käytiin kalassa ja isä opetti, miten pannaan mato koukkuun ja mistä madon saa, kun tarvis on, miten paarmalla pyydetään harria.” (*Ykä yksinäinen* 7; tästä eteenpäin YY.) *Kehnompi Kettusessa* on viittauksia puolestaan marja- ja metsästysmatkoihin isän kanssa: ”Tuli kuitenkin kesä mieleen, muuan etäinen elokuu, kun oltiin isän kanssa kahden hillassa.” (*Kehnompi Kettunen* 86; tästä eteenpäin KeKe.)

Susan Friedmanin (1998, 138, 149–150) mukaan tilat ja paikat valikoituvat sen mukaan, mikä sillä hetkellä on olennaisinta päähenkilön identiteetin kehittymisen kannalta. Merkityksellistä on esimerkiksi halu toiseen ja erilaiseen, halu ylittää tai tasoitaa eroja, halu unelmoida, fantasioida ja luoda. Tasapainottelu oman sisäisen voiman ja ulkopuolelta tulevan, lähinnä vanhempien vallankäytön kanssa näkyy Ykässä ja Jukkiksessa sisäisenä levottomuutena (vrt. Trites 2000, x). Jotta oma kotiseutu ei kääntyisi välitilan aiheuttamaksi, ahdistavaksi topofobiaksi, heidän täytyy lähteä matkalle luontoon yksin, muodostamaan suhde siihen uudelleen ilman vanhempia.¹

Metsästykselle ja muille erähenkisille, pohjoisen nuorille tyypillisille harrastuksille ”piutpaut” sanova *Ykä yksinäisen* 15-vuotias päähenkilö Ykä on monessa suhteessa vastakohta *Kehnompi Kettunen* -teoksen saman ikäiselle päähenkilölle, Jukkikselle, joka suorittaa metsästyskortin heti saavutettuaan 15 vuoden iän. Jukkis on pienestä asti elänyt kaikessa paremmin menestyvän isoveljensä Jaskan varjossa. Myös poikien kotitausta on erilainen: Jukkiksen vanhemmat ovat akateemisesti koulutettuja opettajia, Ykän äiti valmistaa kotona Lapin käsitöitä turisteille myytäväksi, isä on poromies. Poikia yhdistävä tekijä on puolestaan nuoruusikä ja siihen liittyvät ongelmat. Olennaista on kapina vanhempia vastaan: Jukkis valitsee ammattikoulun metsuriopinnot lukion sijaan, Ykä on vanhempien mielestä vain ”veteläjussi”, jota ei kiinnosta juuri mikään, kotityöt kaikkein vähiten. *Ykä yksinäisessä* Ykä tuntee vastenmielisyyttä hänelle määrättyihin kotitöihin ja halua lähteä kuljeksimaan kotoa ympäröivään luontoon:

Mie hakkasin muutaman halon ja inho kasvoi mielessä ja ajatus lepatti ties minne. Mie saatoin lähteä niiltä jalansijoilta ja kävellä märkiä rantaniittyjä, kierrellä lepikoita ja haistella kostean, mätänevän maan hajuja. Viimeiset muuttolinnut lensivät kuin vimmatut taivaan laajoja teitä muille ja paremmille maille. Mie ajattelin runoilijoiden ajatuksia ja mietin, miten kasvattaisin siivet. (YY, 18–19.)

Topofilia eli kiintymyssuhde pohjoiseen tilaan on näin yhteydessä poikien omien sisäisten impulssien ja voiman säätelyn kanssa. Heidän suhtautumisensa omaan seksuaalisuuteen sekä kuolemaan, ihmisen perusvietteihin, selkiintyy sosiaalisissa suhteissa heidän omaan vertaisryhmäänsä, toisiin nuoriin. (Vrt. Trites 2000, x.) Ykä tapaa metsässä ikäisensä pojan, Yksijalkaisen. Yksijalkainen on menettänyt toisen jalkansa sairastuttuaan syöpään. Poikien välille muodostuu hyvin syvä ystävyys, vaikka he eivät ehdi tuntea toisiaan kuin vuoden ajan: teoksen alussa Yksijalkainen on jo kuollut ja tapahtumia aletaan muistella takautumien kautta. Ystävän kuolema pakottaa Ykän muutokseen suhteessa itseän ja toisiin ihmisiin. Jukkiksella puolestaan on jo ennestään muutama hyvä ystävä, joiden kanssa hän käy metsällä ja kylillä: ”Kun pitkä viikonloppu oli taas edessä, ehdottelin Petterille jänismetsälle lähtemistä. Muutakaan lystiä en keksinyt, vaikka pääni puhki mietin.” (KeKe, 47.) Molemmilla on myös omat seikkailunsa tyttöjen kanssa, mihin liittyvät omaan seksuaalisuuteen tutustuminen sekä tunteiden hallinnan harjoittelu.

Voimaannuttavat luonnontilat ja -paikat

Haakanan nuorille pohjoisen luonnon merkitys on moninainen: se on perinteisellä tavalla toiminnan tila, mutta myös tila, jossa voi olla vapaasti ilman velvoitteita. Teoksissa on edelleen jollain tasolla läsnä villeyden ja sivistyksen välinen jännite, joka oli tyypillinen esimerkiksi vanhoille, pohjoiseen sijoittuville seikkailullisille poikakirjoille. Yksi merkittävimmistä on A. E. Ingmanin *Rimpisuon usvapatsas* (1915), jonka päähenkilöt, Jussi ja Matti lähtevät selvittämään salaperäisen usvapatsaan salaisuutta erämaan raivaaja -hengessä (ks. Immonen 2011, 108–111). Haakana ei tee kuitenkaan niin sanotusta erämaan valloituksesta itsetarkoitusta, vaan kuvaa sen luonnollisena, nuorten identiteetin muodostamisessa jatkuvasti läsnä olevana elementtinä. Vaikka nuoret hyödyntävät luonnon antimia esimerkiksi kalastamalla, metsästämisellä ja marjastamalla, tärkeämpää heille on luonnon stereotyyppisen valloituksen sijaan sen suojelu. Nuoret tuntevat edelleen kuuluvansa pohjoisen traditioihin ja sitä kautta edellisiin sukupolviin. Sekä *Ykä yksinäisessä* että *Kehnommassa Kettusessa* kerrotaan vanhoja tarinoita paikkakunnan erikoisista ihmisistä ja tapahtumista.

Olenneisimmiksi kokemuksiksi muodostuvat kuitenkin retket erilaisiin luonnon tiloihin. Jukkikselle oman metsästysluvan saaminen merkitsee vapautta, sillä tämän jälkeen hän voi mennä metsälle myös ilman isää ja välttää näin kilpailutilanteen tämän kanssa. Kun oma identiteetti vahvistuu, voimaa ei tarvitsekaan enää käyttää isää vastaan, vaan sen voi keskittää omiin tarpeisiin ja topofilia voimistuu.

Garry Marwin (2010) käsittelee metsästäjän luontosuhdetta teoksessa *Nature & Culture*. Hänen mukaansa metsästäjät jaetaan kolmeen ryhmään: sadonkorjaajiin (*meat hunters*), urheilumetsästäjiin (*sport hunters*) ja luontometsästäjiin (*nature hunters*).

Jukkis kavereineen kuuluu jälkimmäisiin.² Pojat laativat tarkan suunnitelman siitä, miten jänistä tulee oikeaoppisesti lähestyä ja saavat loppujen lopuksi jokainen saalista. Pojat ovat luontometsästäjinä osa sekä pohjoista että heidän vanhempiansa luomaa metsästystraditiota. Luontometsästäjien tapaan he ovat jänisjahdissa eläimen luonnollisessa elinympäristössä ja osoittavat kunnioituksensa saalista kohtaan. (Vrt. Marwin 2010, 149.) Metsästysreissun eri vaiheissa erot isän ja Jukkiksen välillä pienenevät ja ”silloittuvat”, ja pohjoinen topofilia voimistuu: ”Muistui mieleen isän sormet, kun se käsittelee lintua tai mitä tahansa saalista. Omatkin tuntemukset nousivat pinnalle: eläimen lämpö ja pehmeys, käsien taipumus muuttua suorastaan herkiksi, kunnioitettavaksi saalista kohtaan.” (KeKe, 64.) Luontometsästyksen liittyy myös reilu metsästys (*proper hunting*), jossa eläimelle annetaan mahdollisuus piileskellä ja paeta. Metsällä käynti on tärkeämpää kuin saalis. (Marwin 2010, 150–153.) Niin se on myös pojille, jotka haluavat reissultaan yhteisiä kokemuksia raittiissa ulkoilmassa: ”Saaliitta jääminen ei meitä pahemmin rasittanut. Oli saatu arvokkaita kokemuksia ja vedetty keuhkot täyteen ilmaa.” (KeKe, 60.) Loppujen lopuksi pojat saavat kotiin viemisiksi kolme jänistä, kukin yhden mieheen. Kotona isä innostuu muistelemaan kuulemiaan hauskoja metsästysjuttuja. Vitsit, joissa nauretaan lajia tuntemattomille kaupunkilaisille, ovat omiaan lisäämään topofiliaa, kiintymystä omaan kotiseutuun: Jukkis tuntee isänsä kanssa pohjoisen ja voi näin ollen nauraa tämän kanssa yhdessä kaupunkilaiselle, jolle ympäristö on vieras.

Ykä ”laajentaa maailmakuvaansa” puolestaan kurvailemalla isänsä mopolla vähän kauempana kodin pihapiiristä (YY, 11). Tavattuaan Yksijalkaisen hän alkaa suunnata huolenpitonsa tähän. Pojat tekevät yhdessä kaksi pidempää matkaa luontoon. Ne suuntautuvat Ykälle tuttuihin, nimettyihin paikkoihin, hän on käynyt niissä isänsä kanssa usein aiemmin. Juhannusyönä he lähtevät soutelemaan Paukkuojaa ylös. Ykä soutaa ja Yksijalkainen makaa veneessä. Asetelma fantasioituu Ykän mieleen *Kalevalan* Tuonelan virtana ja lautturina, joka soutaa ruumista virran yli. Topofilia näyttäytyy tässä mielikuvituksen, fantasian ja luovuuden mahdollistamana tilana. *Kalevalassa* Tuonela on saanut keskeisimmän sijan runoissa, joissa Lemminkäinen joutuu ampumaan joutsenen Tuonen mustasta joesta. Yksijalkaisen voi rinnastaa joutseneen, jonka tuoni saalistaa omakseen (vrt. Anttonen & Kuusi 1999, 111–112), ja Ykän Lemminkäisen äitiin, joka hoitaa kuolevaa poikaansa.

Matkalla oleminen Yksijalkaisen kanssa sysää Ykän havainnoimaan ympäröivää todellisuutta hänen itsekeseistä fokustaan laajemmin ja monitasoisemmin. Yksijalkaisen hauraan olemuksen rinnalla hänen oman elämänsä ongelmat suhteellistuvat ja asettuvat erilaisiin mittasuhteisiin: ”Mie tuijotin kaveria ja minussa paukahti jotakin hyvin ynseää hajalle niin kuin pilvi repeää ja käy harsomaiseksi.” (YY, 52.) Ykän ja Yksijalkaisen kohtaamiset voi rinnastaa sellaisiin kulttuurisiin kohtaamisiin, joissa

ilmenevät ”itsen” ja ”toisten”, etuoikeutettujen ja marginaali-ihmisten väliset erot (vrt. Carlson 2014, 168–169). Yksijalkainen on sairautensa vuoksi marginaalissa, hän ei elä enää normaalia, ikäistensä elämää, johon kuuluu esimerkiksi koulunkäynti, vaan viettää pitkiä hoitajaksoja Oulussa sairaalassa ja asuu väliin kotona. Yksijalkaisen pysähtyneen elämän rinnalla Ykä tajuaa oman elämänsä merkityksen ja arvon. Tähän oivallukseen liittyy myös voimakas topofilia, vahva yhteenkuuluvuuden tunne pohjoiseen ympäristöön, johon Yksijalkainen olennaisesti liittyy. Vahvimmillaan Ykä tuntee rakastavansa pohjoista niin, että kokee siinä eksistentiaalista osallisuutta (vrt. Tuan 1990, esim. 93, 247; Koho 2016, 196): ”Ja oudosti mie samalla tunsin, miten elävä mie olin, miten elossa koko maailma ympärillä.” (YY, 76.) Yhteiset hetket Yksijalkaisen kanssa liittyvät myös Ykän voiman ja vallan säätelyyn suhteessa ihmisen perusviettiin, kuolemaan (vrt. Trites 2000, x).

Jouluaaton retki Kuusivaaraan kuvataan sadunhoitoiseksi. Tutussa luonnon paikassa pojat palaavat nostalgisesti lapsuuden satuun, minkä kautta sairastuneen Yksijalkaisen ja Ykän erot silottuvat. He laulavat joululauluja yhdessä. Poikien mielentilat ja tunnelmat liikkuvat valon ja maiseman vaihdosten mukana. Kun sininen hämärä peittää maiseman utumaiseen verhoon, pojista alkaa tuntua jotenkin ”pehmoisemmalta”, mikä mahdollistaa heille matkaan liittyvän unelmoinnin ja fantasioinnin. (Ks. Friedman, 1998, 138, 49–150.) Ykä painaa löytämänsä kynttilänpätkän lumeen ja pojat tuijottavat sitä hartaasti ”kuin tietäjät Beetleheimin tähteä”. Kun pojat palaavat retkeltä kotiin, he ovat ylittäneet heidän välillään olevat erot lopullisesti: Ykästä tuntuu kuin Yksijalkainen olisi osa häntä. (YY, 70–71.)

Vapautta ja kontrollia rakennetuissa paikoissa

Arkkitehti Juhani Pallasmaan (1997, 17) mukaan rakennus muuttuu inhimilliseksi silloin, kun siltä poistetaan sen järkeen ja arkitajuntaan vetoava ”hyödyllisyyden naamio” eli silloin, kun rakennuksella ei ole yhteiskunnan, lähinnä byrokratian kannalta hyötyä. Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi talojen ullakot, venevajat ja useiden sukupolvien asuttamat talot. Kyseiset rakennukset poikkeavat esimerkiksi koulun ja kylän liikerakennusten funktiosta – ne muuttuvat ”inhimillisiksi”, kun niillä ei ole vastaavanlaista merkityksellistä, tarkkaa tehtävää yhteiskunnassa. Tällaiset rakennukset ovat lähes osa pohjoista luontoa, ne vahvistavat topofiliaa, yhteenkuuluvuuden tunnetta pohjoiseen kotiseutuun (vrt. Tuan 1990, esim. 93, 247; Koho 2016, 196). *Keinompi Kettunen*-teoksessa on kuvaus erämaan keskelle rakennetusta vanhasta asuinrakennuksesta, jonne Jukkis menee erään ystävänsä syntymäpäiville: ”ei olisi uskonut, että terrorismin ja avaruussukkuloiden aikakaudella löytyy vielä jotain tällaista”, Jukkis miettii. Myös sisältä talo on hänen mielestään käsittämätön: huoneet pursuavat vaatteita, lehtiä, tuhkakuppeja, pelikortteja ja muuta roinaa. (KeKe, 158–159.) Vaikka paikan syrjäisyys

ja outo elämäntapa herättävät pojissa jopa jonkinasteista topofobiaa eli pelkoa ja ahdistusta, on talon isännän ikkunasta osoittama tunturimaisema vapauttava. Se on kaikille heille, pohjoisessa asuville yhteinen, topofilinen tila: ”Mutta kattokaapa annansilmien ylitte ulos. Siinä on maisema jossa silimä leppää.” (KeKe, 161.)

Merkittäviä luontoon rakennettuja paikkoja Haakanan nuorten identiteetin vahvistumisen kannalta ovat retkeilijöiden ja poromiesten tarpeisiin tehdyt metsäkämpät sekä -saunat. Ykälle veneenhaku-reissu kavereiden kanssa on merkityksellinen, sillä mukana on myös hänen ihastuksensa Seija. Nuoret yöpyvät metsäkämpässä ja lämmittävät illalla pihapiirissä olevan saunan. Sen hämäryys luo intiimin tunnelman: ”Vieressä istuu tyttö, valkoinen läikkä, reisi niin lähellä että voisi ottaa kiinni ja puristaa.” (YY, 37.) Jukkis yöpyy myös metsästyssreissullaan vastaavanlaisessa mökissä kavereidensa Antin ja Petterin kanssa. Paikat vahvistavat poikien topofiliaa omaan kotiseutuun, sillä ne antavat heille monenlaisia mahdollisuuksia omien rajojen ja sisäisten impulssien hallintaan sekä pakottavat kantamaan vastuuta myös käytännön toimista, kuten ruoanlaitosta, kahvinkeitosta ja muista arkirutiineista.

Haakanan nuoret tapaavat toisiaan myös kylän keskustan rakennetuissa paikoissa, joihin heille merkittävimpien auktoriteettien, omien vanhempien ja opettajien kontrolli ei ulotu: linja-auto- ja huoltoaseman baarissa. *Kehnompi Kettunen* -teoksessa mainitaan myös ”Niksula”, ”tuhma paikka, jossa isot pojat viettävät juhliiaan” (KeKe, 115). Kyseisiä paikkoja ei kuvata juurikaan ulkoisesti ja näin ollen niiden merkitys jää luonnon tiloihin ja sinne nimettyihin paikkoihin verrattuna suhteellisen pieneksi. Tällaisissa paikoissa nuoret kokevat jonkinasteista topofobiaa, mikä sysää heitä kokeilemaan rajojaan esimerkiksi alkoholin suhteen. Tappeluja syntyy usein: ”Pörräsin kuin mettiäinen, halasin likkoja, soittelin poskea, olin niin polleeta, että ihme kun selvisin sentään ehjänä kotiin.” (KeKe, 115–116.) Kotiin palatessaan he tuntevat katumusta ja pelkäävät vanhempiensa reaktiota. Tunnelmat ovat täysin päinvastaiset kuin topofiliaa luovissa luonnon tiloissa ja paikoissa, joihin heillä on jo lapsena syntynyt vahva tunneside.

Pohjoinen paikka, muu maailma ja topofobia

Keskustan rakennettujen paikkojen lisäksi jonkinasteista topofobiaa luovat nuorten mielissä myös yhteiskunnalliset maailmanlaajuiset ongelmat. Niihin Haakanan nuortenkirjoissa on joitakin viittauksia.³ *Ykä yksinäisessä* viitataan maailmalla riehuviin sotiin ja nälänhätään, mutta ongelmat tuntuvat olevan pohjoisesta kuitenkin hyvin kaukana: ”Televisio toi illasta iltaan silmien eteen luurangonlaihoja ihmisiä, pommien silpomia lapsia, mielipuolisesti huutavia kansanjoukkoja. Mutta se oli jotenkin vieras, melkein epätodellinen maailma täällä koskemattomien hankien ja lumitykkyisten puiden todellisuudessa.” (YY, 77.) Nuorten topofilia eli yhteenkuuluvaisuuden tunne omaa kotiseutuaan kohtaan on myös niin vahva, etteivät topofobiaa hetkellisesti aiheuttavat

globaalin ilmentymät lokaalissa kykene sitä horjuttamaan (vrt. Tuan 1990, esim. 93, 247; Koho 2016, 196).

Nuorille pohjoinen on tunnetila, elävän ruumiin ja ajattelevan mielen yhteen kietoutumista (vrt. Karjalainen 2008, 16–19), jossa ero pohjoisen ja muun maailman välillä näkyy tunteiden ja kokemusten metaforina. Ykä tuntee itsensä etuoikeutetuksi saadessaan asua pohjoisessa, joka on hänelle kaiken keskus. Äidin tekemiä Lapin käsitöitä ostamaan ja niitä ”suureen ja avaraan ja saastuneeseen Eurooppaan” mukanaan vievät turistit ovat puolestaan ”toisia” (YY, 76–77). Ykä liittyy pohjoiseen merkityksiä omasta elinympäristöstään (vrt. Haarni jne. 1997, 16–17) ja muodostaa oman käsityksensä pohjoisen ulkopuolelle jäävästä maailmasta pelkkien kuulopuheiden kautta. Hän asettaa vastakkain ”saastuneen Euroopan” ja hänen elämysmaailmaansa liittyvän, tavallisesti liikettä ja huutoa täynnä olevan poroerotuksen: ”Mie ajattelin tuhatpäisiä tokkia aidassa roukumassa, kiertämässä ikuista liikettään, miehiä suopunkeineen, huuruavaa hengitysilmaa, huutoja, nuotioita, kahvinjuojia. Ja kaikki henki elämää.” (YY, 76–77.)

Haakana viittaa tähän pohjoisen ja ”muun maailman” eli maantieteellisesti kaikkien pohjoisen ulkopuolelle jäävien alueiden väliseen vastakkainasetteluun useassa teoksessaan. Jyrkän erottelun pohjoisen ja muun maailman välillä voi nähdä vastareaktion 1970-luvun Lappi-keskusteluille. Lapissa omaksuttiin tuolloin lappilaisten mielissä edelleen elävä kehitysalueidentiteetti ja siihen kuuluva alemmuudentunne sekä taipumus nähdä itsensä keskustan silmin. (Ks. Valkonen 2004, 231–233.) Nuoret kapinoivat näitä asenteita vastaan parodian keinoin hakien näin samalla vahvistusta omalle, lokaalille identiteetilleen. He osoittavat vahvasti sen, miten erilaisena paikkana pohjoinen näyttäytyy turisteille verrattuna siellä eläviin ihmisiin.

Ne [turistit] ottivat meidän ystävällisesti vastaan, esittivät pientä teatteria, bamlasivat. Niin kuin aina syntyi jonkinlainen kilpalaulantatilanne, ne yrittivät olla varsinaisia stadilaisia ja me ihan erikoisen lappalaisia ja vuorovaikutus oli tiivis ja antoisa.

Ne kyselivät kaikkea, ollaanko nähty karhuja, onko ahma niin paha peto kuin sanotaan, onko tunturissa susia. Me valehdeltiin, että tässä lähistöllä on liikunut äskettäin melkoinen lauma. (YY, 99.)

Turistien ja nuorten suhteiden esitykseen liittyy myös luonnonsuojelullinen aspekti. Ympäristökeskustelu voimistui Suomessa 1970-luvulle tultaessa. Ympäristön laadun turvaamisessa ja ekokatastrofin ehkäisemisessä alettiin vaatia julkisen vallan toimenpiteitä. Ympäristöongelmat nähtiin alun perin ekologisina ja luonnontieteellisinä mutta pian oli pakko myöntää niiden ratkaisemisessa tarvittavan myös sosiaalisia, poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia ratkaisuja. (Tuominen 2013, 17.) Haakanan teoksissa on havaittavissa erityisesti se, miten teosten ilmestymisen aikaan 1980-luvulla myös Lapin luontoa alettiin tarkastella herkkänä, karuna ja uhanalaisena (vrt. Valkonen

2004, 231–233). Nuorten topofilia saa ekologisia muotoja, kun he syyttelevät oman elinympäristönsä roskaamisesta turisteja. Samalla nuoret vahvistavat näin jälleen omaa paikallista identiteettiään ja identifioituvat yhä vahvemmin pohjoiseen. Paitsi luonnon roskaamiseen teosten nuoret kiinnittävät huomiota myös Lappiin 1960–1970-luvuilla syntyneisiin valtaviin avohakkuualueisiin, joista suurimmat olivat juuri Sodankylän alueella. Jukkisen metsuriopintojen työharjoittelu suoritetaan metsähallituksen avohakkuualueella, joka näyttää karulta raivaustöiden jälkeen: ”Työmaa oli metsähallituksen avohakkuualueetta ja sen näköinenkin: tien vasemmalla puolella pelkkää lumiaapaa, horisontissa sininen metsänreuna ja tuntureiden kaukaiset kaaret, oikealla laihoja kuusia, lentomäntyjä, muutama koivu, maaperässä moottorikelkanjälkiä, hakkuujätteitä, tienposkessa kolme kylmää teltaa lunta katoillaan.” (KeKe, 143–144.)

Metsäkoulun oppituntien kuvauksissa Haakana kiinnittää muutamassa kohdassa huomiota myös muihin metsien suojeluun liittyviin asioihin: puuta ei saa missään tapauksessa kaataa, jos se on kotkanpesäpuu, ja puiden merkitykseen käytetään kuitunauhaa, joka katoaa ajan mittaan luonnosta pois eikä jää roskaamaan luontoa, kuten muovinauhat. (KeKe, 167.) Topofobiaa nuoret eivät luonnon saastumisen vuoksi tunne, vaan melkein päinvastoin: epäkohtien huomaaminen herättää heissä topofilian eli rakkauden ja suojelunhalun omaa kotiseutua kohtaan. Tulevien metsureiden topofiliaa nostattaa myös varmalta näyttävä työllistyminen pohjoisessa.

Ikään kuin vastakkaisena tulevaisuudenkuvana tälle korostuu *Ykä yksinäisessä* edelleen ajankohtainen syrjäseutujen ongelma, nuorisotyöttömyys. Tämä on omiaan synnyttämään nuorissa topofobiaa, joka tässä tapauksessa tarkoittaa lähinnä tulevaisuuden pelkoa (vrt. Tuan 1990, esim. 93, 247; Koho 2016, 196): valmistuminen ammattiin ei pohjoisessa ole vielä mikään tae työllistymiselle. Osa myös lukion käyneistä nuorista on lähtenyt Ruotsiin tai Norjaan töihin, osa jäänyt kotiin ja syrjäytynyt:

Tiijättekö te, että viime kursseilta päässeistä ei yksikään ole täällä töissä. Osa nuorista autonasentajista on Norjan kalatehtailla siivoamassa seitiä ja turskaa, muutama on mennyt Ruotsiin ja osa ajelee vanhoilla autonrämillä kirkolla, nostaa työttömyyskorvausta ja ostaa sillä bensat ja viinat, äitee antaa kupuun murenat ja isä petin, mihin päänsä kallistaa. (YY, 35–36.)

Yksi pohjoista topofobiaa synnyttävä seikka on myös pienen paikkakunnan vapaa-ajan harrastusmahdollisuuksien rajoittuneisuus: kirjastoauto käy kylässä kerran viikossa, kylässä ei ole jääkiekkokaukaloa eikä urheilukenttää uimahallista tai kuntosalista puhumattakaan. Nuorten on keksittävät virikkeet itse. Topofobiaa aiheuttaa myös pienelle paikkakunnalle ominainen ahdistavuus: juorut liikkuvat nopeasti ja normeista poikkeava suljetaan herkästi yhteisön ulkopuolelle. Kun Jukkisen veljen, Jaskan tyttöystävä Riitta tulee raskaaksi, on nuorten pahin pelko se, että asia tulee muiden tietoon. Jaska kertoo harkinneensa tilanteen vuoksi jopa itsemurhaa. Ainoa ulkopuolinen, joka asiasta

saa tietää, on Jukkis. Riitta tekee kaikessa hiljaisuudessa abortin, mutta tilanne painaa raskaasti kaikkien mieltä. (KeKe, 137.) *Ykä yksinäisessä* viitataan syrjäseutujen ihmisten masentuneisuuteen ja korkeisiin itsemurha-lukuihin yleisellä tasolla:

Pilvi-ilmoillakin valo tuntui kuin vahtiva katse, pimeään tottunut ihmisriepu oli ihan ymmällä, heikoimmat menettivät otteensa, uutiset jokapäiväisistä itsemurhista tulivat taas tietoon. Meidän kylässäkin muuan vanha mies hirttäytyi henkseleihinsä pelkkää yksinäisyyttään ja kevään tuomaa tuskaa. Koulussa kohistiin jostain lukion pojasta, joka oli ampunut itsensä. Tarinat painoivat mieltä. (YY, 113.)

Kyseisistä ongelmista huolimatta Haakanan päähenkilöt ovat identifioituneet vahvasti pohjoiseen kotiseutuunsa. Vaikka he tuntevat sitä kohtaan edellä mainituista syistä myös topofobiaa, on pieni paikkakunta heille kaikessa ahdistavuudessaankin turvallisuuden tae, siellä kaikki tuntevat toisensa: ”Poikelan joka ikkunasta paistoivat valot, valuivat hangelle kuin kerma pöydälle, ei lähde vuollen, ei nuollen, ei luudalla lakaisten.” (YY, 49.) Pohjoinen on niin merkittävä osa heidän identiteettiään, että he eivät voi lähteä siitä pois.

Pohjoinen, turvapaikkako?

Haakanan nuortenkirjojen aiheet ovat ajan ongelmakeskeisen nuortenkirjallisuuden tapaan synkkiä: alkoholismi, yksinäisyys, teiniraskaudet, ihmissuhdeongelmat ja parhaan ystävän kuolema ovat nuorille päähenkilöille rankkoja kokemuksia. *Ykä yksinäisen* ja *Kehnomman Kettusen* päähenkilöt käsittelevät ahdistavia kokemuksia pohjoisen tilojen ja paikkojen luomien merkitysten kautta ironisen huumorin ja nostalgian keinoin. Nuoret ovat identiteettinsä muodostamisessa eräänlaisessa välitilassa: he eivät mahdu enää lapsuuden rooliin eivätkä ole saavuttaneet vielä aikuisuutta. Välitilan tuomaa ahdistusta ja turhautumista omaan itseensä ja vanhempiin nuoret purkavat erilaisilla tilan ja paikan vaihdoksilla. Niiden kautta he haluavat kokea jotain erilaista, unelmoida ja luoda uutta, rakentaa omaa identiteettiään ilman vanhempia: tilat ovat nuorille erilaisia tunnetiloja, he tuottavat niitä omalla toiminnallaan sekä vuorovaikutussuhteissaan.

Tutkimieni romaanien pojat rakentavat fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista identiteettiään sekä rakennetuissa paikoissa että luonnon tilassa. Nuorten haltuun ottamat tilat ja paikat ovat kylän keskustassa sijaitseva huoltoaseman kahvio, luonnon tilat, joissa he liikkuvat yksin tai kavereidensa kanssa, sekä niihin rakennetut metsäkämpät ja -saunat. Näihin tiloihin liittyy usein identiteetin hapuilevaa etsintää, epävarmuutta ystävyys-suhteissa ja ihastumisissa vastakkaiseen sukupuoleen sekä ylilyöntejä alkoholin käytön ja tunteiden hallinnan suhteen. Näissä paikoissa pojat tiedostavat voimakkaasti myös oman ruumiillisuutensa ja seksuaalisuutensa ja vahvistavat omaa maskuliinisuuttaan miesten maailmaan liitetyillä asioilla, kuten metsästyksellä. Pohjoinen luonnon tila on pojille näin jatkuvan tuottamisen kohteena, he tuottavat tilaa käytännössään ja vuoro-

vaikutussuhteissaan. Tästä kokonaisuudesta, yhteen niveltyneistä sosiaalisista suhteista ja vuorovaikutuksista tilassa syntyy pohjoinen paikka. (Vrt. Massey 2008, 15.)

Kylän keskustan paikoissa uhoaminen johtaa usein tappeluihin ja nujakointiin naapurikylän nuorten kanssa. Sen sijaan luonnon tiloissa ja paikoissa nuoret havainnoivat ympäröivää todellisuutta, sekä luontoa itsessään että matkalla mukana olevia ikätovereita, itsekeskeistä fokustaan laajemmin ja monitasoisemmin ja asettavat omat ongelmansa aiempaa realistisempiin mittasuhteisiin. Luonnon tilat ja paikat korostavat voimakkaimmin topofiliaa eli Ykän, Jukkiksen ja pohjoisen välistä vahvaa yhteenkuuluvuutta. Vahvimmillaan he tuntevat ympäristöä kohtaan eksistentiaalista osallisuutta. (Vrt. Tuan 1990, esim. 93, 247; Koho 2016, 196.) Luonto nostalgisoituu paitsi poikien lapsuusmuistoissa myös nykyhetkessä. Luonto antaa nuorille sekä esteettistä nautintoa että toimintaohjeita: se toimii rankaisijana, opastajana, hoivaajana ja lohduttajana. Ykä ja Jukki lukevat luonnosta erilaisia merkityksiä ja viestejä sen mukaan, mikä heidän identiteettinsä kehitysvaiheelle on milloinkin otollista. Tämänkaltaisten kuvausten avulla Haakana osoittaa sen, miten vähän pohjoisen nuorilla loppujen lopuksi on kasvua tukevia ja identiteettiä vahvistavia ihmissuhteita ja miten yksin syrjäseutujen nuoret ovat ongelmiansa kanssa. Tästä syystä pohjoinen herättää pojissa toisinaan myös topofobiaa. Pienen paikkakunnan tiukka sosiaalinen kontrolli ja leimautumisen pelko lisäävät ahdistusta etenkin silloin, kun heillä on pelko siitä, että he niin sanotusti ”paljastuvat”. Myös harrastus-, opiskelu- ja työressurssien niukkuus aiheuttavat nuorissa topofobiaan liittyvää pelkoa. He pelkäävät, että joutuvat jättämään oman kotiseutunsa työ- tai opiskelupaikan vuoksi.

Haakanan teoksissa viitataan toisinaan myös 1980-luvun maailmanlaajuisiin uhkiin, kuten mahdollisen ydinsodan ja maailmanlopun pelkoihin ja ylituotantoon. Viittauksia on kuitenkin eniten yhteiskunnallisiin ongelmiin, työttömyyteen ja syrjäytymiseen sekä seksuaalisuuden vapautumisesta aiheutuneisiin ongelmiin. Teoksissa otetaan kantaa jonkin verran myös pohjoisen ympäristöongelmiin, luonnon roskaamiseen sekä metsien avohakkuisiin. Ahdistavat ja negatiiviset puolet kääntyvät usein kuitenkin vain vahvistamaan poikien tuntemaa topofiliaa pohjoista kohtaan. He vahvistavat omaa lokaalia identiteettiään syyttämällä roskaamisesta pohjoiseen elämyksiä hakemaan tulevia turisteja sekä miettiessään sitä, miten kaukana globaalit, maailmanlaajuiset ongelmat ovat turvallisesta pohjoisesta. He parodioivat myös käsitystä pohjoisesta erillisenä, muuttumattomana alueena, jonka erilaisuutta turistit tulevat katsomaan. He ovat valmiita esittämään matkailijoille ”teatteria” ja valehtelemaan heille, jotta saavat pitää todellisen tietonsa kotiseudusta itsellään ja vahvistaa näin edelleen topofiliaa eli kiinnittymistä pohjoiseen tilaan.

Haakanan nuortenkirjojen vahva kiinnittyminen paikallisuuteen on merkittävä poikkeus 1980-luvun nuortenkirjallisuuden ahdistavalla ongelmarealismin vuosikym-

menellä, jolloin nuoret ajelehtivat elämässään usein ilman kiinnekohtaa ja tulevaisuutta (vrt. Karasma & Suvilehto 2003, 185). Vaikka oma kotipaikkakunta herättää Ykässä ja Jukkiksessa toisinaan myös ahdistusta, jää topofilia kuitenkin aina vahvemmasi tunteeksi: nuoret eivät halua muuttaa muualle, edes matkustella tilapäisesti missään omaa kotiseutua kauempana. Nuorisotilat, kirjastot, urheiluhallit, ostoskeskukset ja muut vastaavanlaiset paikat, joissa nuoret normaalisti tapaavat toisiaan, korvautuvat pohjoisessa miljöössä luonnon tilalla ja muutamilla rakennetuilla paikoilla, joissa pojat opettelevat hallitsemaan sisäisiä impulssejaan. Kaukana vanhemmista ja muista vallan ja voiman tasapainoa horjuttavista aikuisista he oppivat, monien erehdysten ja onnistumisten kautta, hahmottamaan vähitellen omat rajansa. (Vrt. Trites 2000, x.) Tällaisena pohjoinen paikka mahdollistaa jokaiseen teokseen myös valoisan loppuratkaisun.

Viitteet

¹ Mikko Carlson toteaa väitöskirjassaan *Paikantuneita haluja. Seksuaalisuus ja tila Christer Kihlmanin tuotannossa* (2014, 168–169), että matkalla olo sysää Kihlmanin teosten kertoja-päähenkilöä jatkuvaan liikkeeseen, havainnoimaan ympäröivää todellisuutta itsekeseistä fokustaan laajemmin ja monitasoisemmin.

² Sadonkorjaajat metsästävät saadakseen oman osansa vuoden tuotosta, urheilumetsästäjille metsästyks edustaa voimaa ja maskuliinisuutta ja he ovat lähinnä kiinnostuneita fyysisten taitojen ja ampumataidon kehittämisestä. Luontometsästäjät puolestaan ottavat luonnossa osallistuvan ja aktiivisen roolin, integroivat itsensä osaksi luontoa. (Marwin 2010, 150–153.)

³ 1980-luvulla voimistunut USA:n ja Neuvostoliiton kylmän sodan aiheuttama ydinsodan ja maailmanlopun pelko tuodaan esiin *Ykköstyttö*: ”Se sota lopettaa elämisen riemut ja tuskat, on se semmonen ryssäys. Maailma lentää avaruuteen kilon paloina eikä ihmisistä jää sylkyläikkää järeille, sano minun sanoneen.” (*Ykköstyttö*, 74.)

Kirjallisuus

Anttonen, Pertti & Kuusi, Matti 1999. *Kalevala-lipas*. Helsinki: SKS.

Carlson, Mikko 2014. *Paikantuneita haluja. Seksuaalisuus ja tila Christer Kihlmanin tuotannossa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 114. Jyväskylä: Nykykulttuuri.

Friedman, Susan Stanford 1998. *Mappings: Feminism and the cultural geographies of encounter*. Princeton: Princeton University Press.

Haakana, Anna-Liisa 1980: *Ykä Yksinäinen*. Juva: WSOY. (= YY)

Haakana, Anna-Liisa 1981: *Ykköstyttö*. Juva: WSOY.

Haakana, Anna-Liisa 1983: *Kukka kumminkin*. Juva: WSOY.

Haakana, Anna-Liisa 1986: *Kehnompi Kettunen*. Juva: WSOY. (= KeKe)

Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille ja Tani, Sirpa (toim.) 1997, *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

- Immonen, Antti 2011. Kuinka erämaa valloitetaan. Villiys ja sivistys A. E. Ingmanin teoksessa *Rimpisuon usvapatsas*. Maria Laakso, Toni Lahtinen ja Päivi Heikkilä-Halttunen (toim.), *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. Tietolipas 235. Helsinki: SKS, 103–114.
- Jokinen, Mikko 2003. Lappilaisen luonnonkäytön pelisäännöt. Ilmo Massa & Hanna Snellman (toim.), *Lappi. Maa, kansat ja kulttuurit*. Helsinki: SKS, 16–21.
- Karjalainen, Pauli Tapani 2008. Paikka, aika ja elämän kuva. Arto Haapala & Virpi Kaukio (toim.), *Ympäristö täynnä tarinoita. Kertomuksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä*. EU: UNIpress, 13–31.
- Koho, Satu 2016. Syyllisyyttä, pelkoa ja häpeää vaiennetussa kehossa. Tunteiden tiloja Pauliina Rauhalan romaanissa *Taivaslaulu*. Anna Helle ja Anna Hollsten (toim.), *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS, 195–220.
- Laakso, Maria, Lahtinen, Toni ja Heikkilä-Halttunen, Päivi (toim.) 2011. *Tapion tarhoista turkistarhoille: luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.
- Lehtonen, Maija 1982. Suomalainen teiniromaani. *Kanava* 8, 476–479.
- Marwin, Garry 2010. Challenging Animals: Project and Process in Hunting, Sarah Pilgrim & Jules Pretty (toim.), *Nature and Culture*. London: Earthscan. 145–155.
- Massey, Doreen 2008. *Samanaikainen tila*. ("Imagining the world", 1995.) Suom. Janne Rovio. Toim. Mikko Lehtonen & Jarno Valkonen. Tampere: Vastapaino, 6–42.
- Mäenpää, Pasi 2005. *Narkissos kaupungissa*. Helsinki: Tammi.
- Pallasmaa, Juhani 1997. *Maailmassaolon taide. Kirjoituksia arkkitehtuurista ja kuvataiteista*. Helsinki: Kuvataideakatemia.
- Pilgrim, Sarah & Pretty, Jules 2010. *Nature and Culture*. London: Earthscan.
- Relph, Edward 2015: <http://www.placeness.com/topophobia> (Luettu 27.3.2017)
- Tevjärvi, Else 2004. Kuuleeko kaupunki maaseudun ääntä? *Tyyris tyllerö* 4, 31–36.
- Trites, Roberta Seelinger 2000: *Disturbing the Universe. Power and Repression in Adolescent Literature*. Iowa City: University of Iowa Press.
- Tuan, Yi-Fu 1990. *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes and Values*. New York: Columbia University Press.
- Tuan, Yi-Fu 2011. *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tuominen, Marja L. 2013: *Mie elän tätä Lappia – kirjailija Annikki Kariniemen luontosuhde*. Acta Universitatis Lapponiensis 264. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Valkonen, Jarno 2004: Luontokäsitysten politiikka Lapissa. *Sosiologia* 3, 225–239.
- Voipio, Myry 2015: *Emansipaation ja ohjailun ristivedossa Suomalaisen tyttökirjallisuuden kehitys 1889–2011*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.